

NORDISKA
MUSEET

Stockholm den 21 juli 2011

Dnr 23-816/09

Länsstyrelsen i Stockholms län

Box 2206

104 22 Stockholm

INKOM
LÄNSSTYRELSEN I STOCKHOLMS LÄN

2011 -07- 2 2

DNR: 40332-20395-2011

Överklagande av ett beslut om avslag på ansökan om rivningslov samt ett föreläggande om att vidta erforderliga åtgärder för att hindra ytterligare skador på byggnaden samt inkomma med restaureringsplan på fastigheten Tyresö 1:7 i Tyresö kommun (ärendebeteckning 4032-11-675).

Stiftelsen Nordiska museet överklagar Länsstyrelsens i Stockholm beslut att avslå överklagan av Byggnadsnämndens i Tyresö kommun beslut (dnr 2009BN0654) angående den s k trädgårdsmästarvillan samt kommunens föreläggande. Beslutet meddelades stiftelsen via brev som mottogs 2011-07-18.

Bakgrund

Länsstyrelsen har avslagit stiftelsen Nordiska museets överklagande av Byggnadsnämndens i Tyresö kommun beslut att avslå stiftelsens ansökan om rivningslov för rivning av den s k trädgårdsmästarvillan på fastigheten Tyresö 1:7 i Tyresö kommun. I samma beslut förelades även fastighetens ägare, Nordiska museet, att omedelbart vidta erforderliga åtgärder för att hindra ytterligare skador på byggnaden samt inkomma med restaureringsplan.

Länsstyrelsen konstaterar i sitt beslut att det inte finns någon särskild skyddsbestämmelse enligt byggnadsminnesförklaringen, som särskilt uttalat något skydd för bevarande av den aktuella byggnaden. En rivning kan heller inte anses förvanska slottet med flyglar samt gårdsflygelns utseende och karaktär. Länsstyrelsen har bedömt att den ansökta åtgärden inte är tillståndspliktig enligt kulturminneslagen. Länsstyrelsen har vidare konstaterat att fastigheten inte omfattas av detaljplan eller områdesbestämmelse och att byggnaden inte kan anses behövas för bostadsförsörjningen.

Länsstyrelsen har istället bedömt om byggnaden har ett sådant historiskt, kulturhistoriskt, miljömässigt eller konstnärligt värde att den bör bevaras enligt 8 kap. 16 § 3 ÄPBL. Länsstyrelsen anser i sitt beslut 2011-06-30 att byggnaden uppfyller de krav som lagen ställer för att rivningslov ska kunna nekans och att den utgör en viktig del av den historiska helhetsmiljön. Länsstyrelsen grundar sitt beslut på ett antagande att byggnaden skulle vara uppförd på slutet av 1700-talet i anslutning till den engelska park, som då anlades vid slottet

av dåvarande slottsherren Carl Fredrik Scheffer, och att den bidrar till förståelsen för slottets organisation och sociala struktur.

Länsstyrelsen anser vidare att det finns skäl att förelägga Nordiska museet om att vidta underhållsåtgärder och att byggnadens särart ska bevaras

Länsstyrelsen framhåller i sitt beslut att lokala överväganden ska tillmätas stor vikt och att allmänna intressen av att bevara viss bebyggelse ska kunna väga tyngre än fastighetsägarens intressen. Sedan Nordiska museet lämnade in ansökan om rivningslov 2009-12-22 har en lokal opinion motsatt sig en rivning, vilket bland annat uttryckts i upprop, tidningsartiklar, brev och telefonsamtal till Kulturdepartementet och Länsstyrelsen.

Nordiska museets motivering och kulturhistoriska bedömning

Tyresö slott är sedan 25 februari 1991 byggnadsminne. För byggnadsminnet gäller bland annat följande skyddsbestämmelser, att slottet med flyglar samt gårdsflygeln inte får rivas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras samt att slottet ska underhållas så att det inte förfaller och att vård och underhållsarbeten ska utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Området kring slottet skall hållas i sådant skick att byggnadernas utseende och karaktär inte förvanskas.

1994 inleddes en stor och omfattande renovering av Tyresö slott i samarbete med bland andra Tyresö kommun. Museet finansierade sin del av den omfattande ombyggnaden med avkastningen från museets anknutna stiftelser, som under de aktuella åren enbart användes till detta (mellan 10-15 mkr varje år under tre års tid). Det nyrenoverade slottet invigdes 1997.

Nordiska museets nämnd har beslutat att fortsatt satsa på Tyresö slott genom att renovera den engelska parken enligt fastlagd vårdplan, genomföra nödvändiga upprustningar och nödvändigt underhåll av slottets fasad och Minneskapellet och Åliden, två byggnader som är centrala för det totala intrycket av parken samt åtgärda övriga byggnader i en ordning som bestäms utifrån byggnadernas närhet till slottet för att därigenom följa skyddsbestämmelserna för byggnadsminnet Tyresö slott.

Nordiska museet bedömer att det är viktigare att stiftelsens knappa ekonomiska resurser läggs på underhåll av det byggnadsminnesförklarade slottet och dess närmaste omgivningar än på byggnader i ytterområdena. Därför omfattar planen inte den s k trädgårdsmästarvillan, vilket är ett beslut som är grundat på kulturhistorisk kunskap.

Den historiska helhetsmiljön

När markis Claes Lagergren (1854-1930) köpte Tyresö slott 1892, genomfördes en genomgripande om- och tillbyggnad av slottet efter ritningar av den framstående arkitekten Isac Gustaf Clason, vilket resulterade i slottets nuvarande nyskapade 1600-talskaraktär. ”Restaureringen” hade dock inga antikvariska ambitioner, utan var en romantisk tolkning av 1600-talsslottets utseende med vissa extra tillägg. Huvudbyggnaden fick två nya hörntorn åt borggårdssidan som kom att sammanbindas med gårdsflyglarna vars torn åter fick

barockhuvar. Samtidigt uppfördes en mängd nya byggnader kring herrgårdsanläggningen – arbetarbostäder och uthus.

Det är obekant hur Tyresö slott ursprungligen såg ut när det först stod färdigt 1636, men på senare delen av 1700-talet, under Carl Fredrik Scheffers tid, hade slottet anpassats till den rådande rokokostilen. Det var också Scheffer som lät anlägga den nuvarande slottsparken vid sidan av den gamla renässansträdgården, som idag motsvaras av handelsträdgården öster om slottet. Det blev en engelsk park enligt det absolut senaste dåtida modet som utformades av den framstående trädgårdsarkitekten Fredrik Magnus Piper, troligen redan under 1770-talet. Den var därmed den första av sitt slag i landet. Parken har än idag i stort kvar sin ursprungliga utformning med slingrande trädgårdsgångar mellan kullar, träddungar och grupper av buskar.

Ekonomibyggnaderna

Mycket litet återstår idag av slottets en gång många ekonomibyggnader. Den stora ladugården från 1899 som låg ute i odlingslandskapet väster om kyrkan brann ner på 1970-talet. Kvar på platsen finns idag ett stall från samma tid som numera används som verkstad. Strax norr om slottet ligger dock några äldre ekonomibyggnader kvar, bland annat ett åttkantigt magasin från 1700-talet, en smedja och en förrådsbyggnad med portvalv, alla uppförda i putsat tegel. Den senare fungerade som stall på 1700-talet.

Ett större antal av slottets tjänstebostäder finns alltjämt kvar. Alla är uppförda någon gång kring sekelskiftet 1900 i en anspråkslös villastil. Tre av dessa, som ligger i närheten av stallet väster om kyrkan, har fungerat som lantarbetarbostäder. Söder om dessa, vid Kyrkvägen, är det gamla godsets rättar- och inspektorsbostäder belägna. De övriga tjänstebostäderna som är belägna kring slottsanläggningen har bebotts av slottets personal. Av dessa urskiljer sig skogvaktarens bostad, Åliden, som ligger i utkanten av parken vid Follbrinkströmmens utlopp. Samtliga dessa ekonomibyggnader omfattas av den åtgärdsplan som museet fastlagt.

Trädgårdsmästarens bostad?

Från mitten av 1600-talet tog man upp två nya trädgårdsområden invid det då nybyggda slottet. Ett område med köksväxter och fruktträd fanns öster om den nuvarande parken och i söder, mellan slottet och vattnet, hade man kryddträdgården. På Gabriel Bodings karta över Tyresö 1748-52 kan man, förutom de två trädgårdsområdena, se att en tämligen stor humlegård anlagts väster om slottet på slutningen ner mot ån. Mellan åren 1796 och 1801 tillkommer en ny karta över hela Tyresös egendom. På den lilla bit av kartan som beskriver området kring slottet kan man se rätvinkligt utlagda gångvägar i frukt- och grönsaksträdgården. Huvudpromenadstråket är idag nästan identiskt med promenadslingan som skapades av Piper. Öster om trädgården har man uppfört ett drivhus, som också finns utmärkt på kartan.

På slott och stora gårdar fanns förr ofta en trädgårdsmästare som var ansvarig för trädgårdens skötsel och för dem som arbetade där, helårsanställda drängar och säsongspersonal. Det fanns en tydlig differentiering mellan olika kategorier anställda i herrskapshushållen. Pigor och

drängar bodde ofta flera i samma rum. De som hade ansvarsfulla arbetsuppgifter fick ett eget bostadsrum. Det förekom att även trädgårdsmästaren bara förfogade över ett rum, även om det i de flesta fall ingick, liksom för t ex kusken en egen bostad i anställningsvillkoren.

Om en särskild trädgårdsmästarbostad hade funnits vid Tyresö slott, skulle den sannolikt ha legat i eller strax utanför trädgården med närhet till drivhus och orangeri, men det är omöjligt att av nyss nämnda kartor utläsa om ett sådant hus funnits. Att den s k trädgårdsmästarvillan skulle härröra från tiden för anläggandet av Scheffers park är med stor sannolikhet en kvalificerad gissning. Det finns inga källor som berättar om vilka arbetsförhållanden som gällt för Tyresö slott under olika tider och under olika ägare. En beskrivning av den sociala strukturen och organisationen vad gäller trädgårdens skötsel på Tyresö slott kan därför bara utgå från antaganden som inte går att historiskt belägga.

Den gamla fruktträdgården vitaliserades under markis Claes Lagergrens tid för att fylla familjens behov av färska frukter och grönsaker. Där uppfördes nya drivhusbyggnader och ett orangeri för odling av persikor, druvor, fikon och citroner. Vem som skötte odlingarna framgår inte, men det var enbart under de första åren som slottet fungerade som åretruntbostad, senare använde familjen det för sommarvistelse.

Det var samma område kring den gamla fruktträdgården som arrenderades från 1946 av Nils Trygg, en trädgårdsmästare som drev kommersiell handelsträdgård. Nils Trygg arrenderade bostadshuset (den s k trädgårdsmästarvillan), ekonomibygnader och trädgård. Han hade också ansvaret för byggnadernas inre underhåll, medan museet ansvarade för det yttre. Bostadshuset var, när det återgick till museet år 2002, i mycket dåligt skick p g a eftersatt underhåll.

Området öster om slottet har av museet aldrig betraktats som kulturhistoriskt värdefullt. Handelsträdgården drivs fortfarande av kommersiella intressen och har blivit en av de mest välbesökta i Stockholm. Drivhusen och kundparkeringen skymmer till en del den kraftigt förfallna trädgårdsmästarvillan.

Som skäl anförs också följande:

Nordiska museet äger utöver Tyresö slott, flera kulturhistoriska miljöer på skilda håll i landet, Julita gård, Svindersvik och Härkeberga kaplansgård. Men även den stora museibygnaden och Villa Lusthusporten (Wicanderska villan) på Djurgården mitt emot museet. Stiftelsen svarar för driften och förvaltningen av dessa miljöer med totalt 390 byggnader, oftast i samverkan med utomstående intressenter – kommuner, byalag, föreningar och privatpersoner.

Tyresö slott och park drar stora kostnader för reparationer, drift och underhåll till en årlig summa av 1,5 – 2 miljoner kronor. Till detta kommer särskilda satsningar som t ex den pågående projekteringen av en bergvärmeanläggning för att långsiktigt garantera ett stabilt inneklimatet i slottet som ska hindra fuktskador och mögeltillväxt på samlingarna. Vissa intäkter kommer museet till del, bland annat olika bidrag för restaureringsåtgärder, vissa hyresintäkter och ett mindre bidrag från Tyresö kommun för att hålla parken öppen.

Nordiska museet hade stora ekonomiska problem för ett tiotal år sedan och stora ansträngningar har gjorts för att anpassa verksamheten till rådande budgetförutsättningar. Nordiska museet är en stiftelse som endast erhåller statsanslag för att fylla vissa åtaganden av allmänt intresse. I dessa åtaganden ingår inte underhåll av Tyresö slott eller de övriga nyss nämnda kulturhistoriska miljöerna. Stadgarna tillåter inte heller finansiering genom upptagande av lån.

Sammanfattning

När markis Claes Lagergren testamenterade Tyresö slott till Nordiska museet var det med en stark önskan om att slott och park skulle bevaras. Föreskriften och valet av förvaltare tyder inte bara på att Lagergren önskade att slottet och samlingarna skulle bevaras till eftervärlden som museum utan också att donationen skulle bibehållas i ett gott skick.

Nordiska museets nämnd har beslutat att satsa så att slottet med närmast kringliggande ekonomibyggnader och slottssamlingarna bättre kan fungera enligt testators intentioner. Därigenom säkerställs ett rimligt underhåll av de mest värdefulla och tidstypiska kulturmiljöerna. Det främsta målet är att återskapa markis Claes Lagergrens hem och miljö som den tedde sig åren runt sekelskiftet, dit hör också ett återställande av den engelska parken och olika miljöer, bland annat blomsteranläggningarna.

För att kunna genomföra beslutet har Nordiska museets nämnd tvingats göra en prioritering och konstaterat att det inte är ekonomiskt försvarbart att satsa av stiftelsens begränsade resurser på den s k trädgårdsmästarvillan. Grundat på en kulturhistorisk bedömning väger beslutet att underhålla slottet med omgivande ekonomibyggnader tyngre än en satsning på en kraftigt förfallen byggnad, vars historia och ursprungliga funktion inte är känd, och som ligger utom synhåll från slottet och som genomgått så stora förändringar att det kulturhistoriska värdet gått förlorat.

Det är vår bestämda uppfattning att om Nordiska museet, av bekvämlighet eller alltför stor hänsyn gentemot en tillfällig opinion, skulle förvalta donationen på sätt som inte är grundat på kulturhistorisk kunskap vore en av grundstenarna i museets verksamhet rubbad.

Christina Mattsson

Styresman för Nordiska museet